

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İşfahânî, *el-Müfredât*, "ehl" md.; *Li-sânü'l-Ârab*, "ehl" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "Yehûd", "Naşârâ", "Kitâb", "Şuħuf", "Zebûr" md.leri; Mücâhid, *Tefsîr*, I, 186; *el-Muvaṭṭa'*, I, 278; Ebû Yûsuf, *el-Ḥarâc*, s. 77, 136, 140-141; Şâfiî, *el-Üm*, IV, 158; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), VIII, 69; XV, 120; XXII, 44; a.mlf., *Târîh*, Beyrut 1962, III, 226-227; Şehristânî, *el-Milel* (Vekîl), II, 13; İbn Kesîr, *Tefsîr-ü'l-Ḳur'ân*, II, 44; a.mlf., *es-Sîre*, s. 320-323; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ümmâl*, XVI, 133; M. Fâris Berekât, *el-Câmi' li-mevâzî'i âyâtü'l-Ḳur'ânî'l-Kerîm*, Dimaşk 1379/1959, s. 450-468; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, Kahire 1964, I, 240; Şiblî Nu'mânî, *Bütûn Yönle-riyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi* (trc. Talip Yaşar Alp), İstanbul 1965, II, 209, 217; Hamîdul-lah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 132; a.mlf., *İslâm'da Devletler Hukuku* (trc. Abdülkadir Şener), Ankara 1977, s. 294; a.mlf., *el-Vecâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 61, 150, 180-181; a.mlf., *Le Saint Coran*, Paris 1989, s. 329, 375, 597; Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul 1976, s. 189; Abdülkerîm Zeydân, *Aḥkâmü'z-zimmiyyîn ve'l-müste'menîn*, Beyrut 1402/1982, s. 11-12; Necatî Öner, *İnsan Hüriyeti*, İstanbul 1982, s. 99; Ebulfazl İzzetî, *İslâmın Yayılış Tarihinin Giriş* (trc. Cahit Koytak), İstanbul 1984, s. 282; İbrahim Çalışkan, *İslâm Ceza Hukukunda Gayr-i Müslimlerin Statüsü* (doktora tezi, 1986), AÜ İlahiyat Fak., s. 63; Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, İstanbul 1990, s. 26-32, 38-44; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülle Kavramı*, İstanbul 1991, s. 311-319, 324-325; G. Vajda, "Ahl al-Kitâb", *EJ²* (İng.), I, 264-266.

REMZİ KAYA

EHL-i MA'RİFET

(bk. ÂRİF).

EHL-i MEDYEN

(bk. MEDYEN).

EHL-i NAZAR

(أهل النظر)

İtikadî konularda
akla rol veren kelâm âlimleriyle
Meşâî geleneğine bağlı
İslâm filozofları
için kullanılan bir tabir.

Ehl-i nazar (ehlü'n-nazar) tamlaması, ehl kelimesiyle "bilinmeyi elde etmek için bilinenleri belli bir kaideye göre sıralama" anlamındaki nazar kelimesinden meydana gelmiştir. Ehl-i nazar tabiri başlangıçta muarızları tarafından Mu'tezile grupları için kullanılmış, daha sonra bu ismi onlar da benimsemişlerdir. İlk devirlerde Mu'tezile tarafından

sistemleştirilen kelâm ilmine ve bu ilmin metodu olan nazara karşı Selef ulemâsı aşırı bir tepki göstermiş, bunun sonucu olarak ehl-i nazar, ehl-i hadîs'in prensiplerine aykırı görüş beyan eden her zümreye, bu arada özellikle ilk Mu'tezile bilginlerine yöneltilen bir yergi ifadesi haline gelmiştir. Ancak nazar, Ehl-i sünnet kelâm ekollerinin de benimsemiği bir metot haline gelince ehl-i nazar ifadesinin taşıdığı bu ilk olumsuz anlam yerini müsbet mânalara bırakmıştır. Nitekim bu gelişmelerin sonunda kelâm ilmi bazan "ilmü'n-nazari ve'l-istidlâl" şeklinde tanımlanırken nazar metodunu kullanmanın gerekliliğini ifade eden ibareler Ehl-i sünnet kelâm kaynaklarında da artık çoğunluğun benimsemiği metinler arasında yer almıştır. Ehl-i sünnet'in düşünce tarihi boyunca yaşanan bu metot tartışmaları Şii dünyasında da ortaya çıkmış, bu fikir ayrılıkları Ahbâriyye ve Usûliyye adlarıyla literatüre geçen iki zıt akımın doğmasına yol açmıştır. Ahbâriyye ekolü mensupları, Usûlî metodu benimseyen Şii ulemâsını ehl-i nazardan sayarak reddetmişlerdir.

Ehl-i nazar, zamanla ehl-i re'y* tabirinin fıkıh alanında ifade ettiği mânayı kelâm ve felsefe alanlarına aktaran bir tabir haline gelmiş ve ilmî konularda ciddi araştırmalarda bulunarak görüş belirten bütün âlim ve düşünürleri kapsamı içine almıştır. Ayrıca değişik kaynaklarda ehl-i nazar yerine "ehlü'l-ke-lâm, ehlü'l-bahs ve'n-nazar, ehlü'l-kı-yâs, ashâbü'n-nazar" gibi terkipler de kullanılmıştır. Ancak İslâm düşünce tarihi boyunca ehl-i nazar tabirinin geçirdiği anlam değişiklikleri göz önünde bulundurulduğu takdirde, genellikle kıyası şer'î bir delil ve istinbat metodu olarak benimsemiş fakihler için kullanılan "ehl-i kıyâs" tabiriyle eş anlamlı olmadığı görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs* (nşr. M. Zührî en-Neccâr), Kahire 1386/1966, s. 51-52, 79, 81-82; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), bk. İndeks, s. 669, 670, 676; Bağdâdî, *el-Farḡ* (Abdülhamîd), s. 324-328; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, III, 270-271; İzmîrî İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf*, İstanbul 1330, s. 40-41, 44; a.mlf., *Muhassalü'l-ke-lâm ve'l-hikme*, İstanbul 1336, s. 65-71; G. F. Hourani, *Islamic Rationalism*, London 1971, s. 24-25; Hüsnî Zeyne, *el-Âḳl inde'l-Mu'tezile*, Beyrut 1978, s. 66-70; "Ehlü'n-nazar", *İA*, IV, 208; (Ed.), "Ahl al-Nazar", *EJ²* (İng.), I, 266.

METİN YURDAGÜR

EHL-i ÖRF

(أهل عرف)

Osmanlı Devleti'nde padişahın
icraî, idarî ve askerî yetkilerini
temsil eden, ulemâ dışında
kalan görevliler.

Osmanlılar'ın klasik döneminde toplum askerî (yönetenler) ve reâyâ (yönetilenler) denilen iki gruptan meydana geliyor, askerler de menşeleri, yetişme tarzları ve üstlendikleri sorumluluklar bakımından ehl-i şer' ve ehl-i örf adıyla ikiye ayrılıyordu. Ehl-i şer', müslüman aile menşeli olan ve genellikle medreselerde okuyarak icâzet aldıktan sonra kazâ, eğitim ve din alanlarında görevlendirilen ulemâ zümresini; "seyfiye ricâli" de denilen ehl-i örf ise daha çok kul menşeli olan ve Enderun veya Acemi Oğlanları Mektebi'nden yetişerek sipahilikten asesbaşılığa, kethüdâliğe ve sadrazamlığa kadar yükselebilen yöneticileri teşkil ediyordu. Ehl-i örf, XV. yüzyıl tarihçisi Dursun Bey tarafından, "Nizâm-ı âlem için akla dayanarak hükümdarın koyduğu nizama siyâset-i sultânî ve yasak-ı pâdişâhî yahut örf denilir" şeklinde tarif edilen ve İslâm hukukunun kaynaklarından birini meydana getiren örfün uygulayıcıları idi. Ehl-i örf tabirine erken dönem kaynaklarında pek rastlanmamakta, ancak XVI. yüzyılın başlarından itibaren kanunnâme, adâletnâme gibi resmî belgelerde zaman zaman kullanıldığı görülmektedir (bk. Barkan, İndeks).

Ehl-i örfün teşekkülü ve statüsünün kesin biçimiyle belirlenmesi uzun bir süre içerisinde olmuştur. Önemli görevlere tayin edilen bu zümreye vergilerden muaf tutulma ve kazasker mahkemesinde yargılanma gibi imtiyazlar tanınmış, ayrıca kendilerine sağlanan çeşitli devlet imkânları sayesinde büyük servetler elde etmelerine fırsat verilmiştir. Bu imtiyazların en önemlisi olan vergi muafiyeti başlangıçta, elinde padişah berati bulunan bütün ehl-i örf zümresine tanınmışken sonradan beratin yanı sıra başka özellikler de aramıştır (İnalçık, *TTK Belleten*, XXIII/92, s. 596-597).

Ehl-i örfün normal mahkeme yerine kazasker mahkemesinde yargılanması, sanığın durum ve mevkiine göre ya bizzat kazasker tarafından veya heyetin